

Davamlı əkinçilik və bitki diversifikasiyası şöbəsi

Şöbə müdiri: Rzayev Mazahir Yəhya oğlu, proqram rəhbəri

15.09.1942-ci ildə anadan olmuşdur. 1960-1965-ci illər ərzində Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun aqronomluq fakültəsini bitirməklə “alim-aqronom” ixtisasını almışdır. 1969-1972-ci illər aspirant olub və elə həmin ildən də elmi fəaliyyətə başlamışdır.

Rzayev M.Y. 1975-ci ildə “Kirovabad-Qazax bölgəsində kövşənlikdə yem bitkilərinin becərilmə aqrteknikası” mövzusu üzrə namizədlik dissertasiyası müdafiə edərək k/t elmləri namizədi elmi dərəcəsi almışdır. 86 elmi əsərin müəllifidir.

Hal-hazırda “Respublikanın bölgələri üzrə tarla bitkilərinin becərilməsinin və torpaq münbitliyinin idarə olunmasının elmi və praktiki əsaslarının öyrənilməsi” mövzusu üzərində işləyir.

E-mail: mazahir.rzayevkinci@inbox.ru

Şöbədə çalışan elmi əməkdaşlar:

Dünyamalıyev Sevindik Əbil oğlu – aparıcı elmi işçi, proqram rəhbəri

02.03.1955-ci ildə anadan olmuşdur. 1973-1978-ci illərdə ADU-nin Biologiya fakültəsini bitirmiş və təyinatla İnstitutda əmək fəaliyyətinə başlamışdır. 1988-ci ildə “Aqrokimya” ixtisası üzrə “Üzvi, mineral gübrələrin və herbisidin qarğıdalı bitkisinin məhsuldarlığına və torpağın münbitliyinə təsiri” mövzusunda dissertasiya işini müdafiə edərək Kənd təsərrüfatı elmləri namizədi elmi dərəcəsi almışdır. 35 elmi əsərin və 1 sortun müəllifidir.

Abbasov Bəhlul Hüseyn oğlu - aparıcı elmi işçi

04.10.1934-cü ildə Naxçıvan MR-də anadan olmuşdur. 1953-1958-ci illərdə Gəncə Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun aqronomluq fakültəsini bitirmişdir. 1961-1966-cı illərdə Azərbaycan Elmi Tədqiqat Əkinçilik İnstitutunda "Tütün bitkisinin əkin müddətinin və qida sahəsinin bioloji və təsərrüfat xüsusiyyətlərinə təsiri" adlı dissertasiya mövzunu müdafiə edərək biologiya elmləri namizədi elmi dərəcəsi almışdır.

B.Abbasov 120 elmi əsərin, 6 tütün sortunun müəllifidir. Bu sortlar respublikanın ümumi tütün əkini sahəsinin 70-75 faizini təşkil edir.

Abdullayeva Zahidə Məmmədrza qızı - aparıcı elmi işçi

30.09.1949-cu ildə anadan olmuşdur. 1967-1972-ci illərdə Azərbaycan Polotexnik İnstitutunun “Hidrotexnika mühəndisi” ixtisasını bitirmişdir. 1973-cü ildən İnstitutda əmək fəaliyyətinə başlamışdır. 1988-ci ildə “Abşeron şəraitində suvarma rejimi, suvarma üsulları və gübrə normalarının kövşənlikdə becərilən soyanın məhsuldarlığına təsiri” mövzusu üzrə namizədlik dissertasiyasını müdafiə edərək “Kənd təsərrüfatı” elmləri namizədi elmi dərəcəsi almışdır. 33 elmi əsərin müəllifidir.

Hazırda “Suvarma şəraitində müxtəlif bitkilərdən ibarət qısa rotasiyalı növbəli və fasiləsiz əkinlərin torpağın bəzi münbitlik elementlərinə və bitkilərin məhsuldarlığına təsirinin öyrənilməsi”nə dair elmi tədqiqat işi aparır.

Quliyeva Səhnə Allahverdi qızı - böyük elmi işçi

1961-ci ildə anadan olmuşdur. 1980-1984-cü illərdə Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunu bitirərək “alim-aqronom” ixtisasını bitirmişdir. Bitirdikdən sonra Az.ETƏİ-da işə başlamışdır. Dissertasiya işini yekunlaşdırmışdır. 12 elmi əsərin müəllifidir. “Şəki-Zaqatala bölgəsində ətirli və yarımətirli tütün sortlarının əsas əkində və arpadan sonra bioloji və təsərrüfat xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi” mövzusu üzrə dissertasiya işi üzərində işləyir.

Zamanova Rəhminə Məməş qızı - böyük elmi işçi

20.05.1966-cı ildə anadan olmuşdur. 1984-1989-cu illərdə Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun Meyvə-Tərəvəzçilik və Üzümçülük fakültəsini bitirmişdir. 7 elmi məqalənin müəllifidir.

Hazırda “Mineral və üzvi gübrələrin fonunda yem çuğunduru bitkisinin məhsuldarlığına fizioloji aktiv maddənin təsiri xüsusiyyətləri” mövzusunda dissertasiya işi üzərində işləyir.

İslamzadə Tariverdi Allahverdi oğlu - kiçik elmi işçi

28.09.1990-cı ildə anadan olmuşdur. Mingəçevir Politexnik İnstitutunda təhsil aldıqdan sonra, Sumqayıt Dövlət Universitetində magistraturanı bitirmişdir.

Hazırda “Lənkəran-Astara bölgəsində çəltik sortlarının əsas becərilmə üsullarının tədqiqi” mövzusunda tədqiqat işi aparır.

Kazımov Qabil Adil oğlu - böyük elmi işçi

29.05.1963-cü ildə anadan olmuşdur. 1981-1986-cı illərdə Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun bitirərək alim-aqronom ixtisasını almışdır.

Hazırda yem bitkilərinin becərilmə texnologiyası üzrə geniş elmi tədqiqat işləri aparır. 18 elmi məqalənin müəllifidir.

Seyidov Nəriman Mustafa oğlu - elmi işçi

13.03.1941-ci ildə anadan olmuşdur. Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun bitirmişdir. “Alim-aqronomdur”dur. Hazırda yem bitkilərinin qarışıq səpinlərinin

becərilməsi, mineral gübrələrin məhsuldarlığa və məhsulun keyfiyyətinə təsirinin öyrənilməsi ilə məşğuldur.

Feyzullayev Hüseyn Mirzağa oğlu –kiçik elmi işçi

25.11.1991-ci ildə Cəlilabad şəhərində anadan olmuşdur. 1998 - 2009-cu illər ərzində Cəlilabad şəhər, Z. Əliyeva adına 7 nömrəli orta məktəbdə təhsil almışdır. 2009 - 2013-ci illər Azərbaycan Dövlət Aqrar Universitetinin “Torpaqşünaslıq və aqrokimya” ixtisasını bitirmişdir. 2013-2014-cü illər hərbi xidmətdə olmuşam. 2014-2016-cı illərdə Bakı Dövlət Universitetinin “Torpaqların ekoloji monitorinqi və qorunması” magistr ixtisasına yiyələnmişdir. Azərbaycan Torpaqşünaslar cəmiyyətinin üzvüdür. Hal-hazırda Əkinçilik ET İnstitutunun “Davamlı əkinçilik və bitki diversifikasiyası” şöbəsində kiçik elmi işçi vəzifəsində çalışır. “Cənubi Muğan bölgəsində dəmyə şəraitində qısa rotasiyalı əkin dövrüyəsinin torpağın aqrofiziki xassələrinə və bitki məhsuldarlığına təsirinin öyrənilməsi” dissertasiya mövzusu üzrə iş aparır.

Şöbənin fəaliyyət istiqamətləri:

Şöbə müxtəlif adlarlarda 1950-ci ildən fəaliyyət göstərir. Bu gün şöbə yeni strukturadakı fəaliyyətinə institutun müasirləşdirilməsi proqramına Aqrar Elm Mərkəzinin 03 sayılı 29 mart 2009-cu il və Əkinçilik İnstitutunun 7/ş sayılı 31 mart 2009-cu il tarixli əmrlərinə əsasən başlamışdır. Şöbədə 14 nəfər çalışır ki, onun da 10-u elmi işçidir. Bunlardan 4-ü aqrar elmləri üzrə fəlsəfə doktorudur. Şöbəyə aqrar elmləri üzrə fəlsəfə doktoru, dosent Rzayev Məzahir Yahya oğlu rəhbərlik edir. Şöbənin yarandığı ilk günlərdə elmi-tədqiqat işləri əsasən çoxillik və birillik paxlalı və taxıl bitkiləri ilə aparılmışdır. İlk dəfə olaraq pambıq yığımından sonra payızlıq buğdanın əkini üzrə geniş miqyaslı istehsalat təcrübələri həyata keçirilmişdir. Pambıq sələfindən sonra payızlıq buğdanın məhsuldarlığı 40% artması müəyyən olunmuşdur. Respublikanın müxtəlif torpaq-iqlim şəraitlərində eyni sahədən ildə iki dəfə məhsulun alınması imkanları və onun aqrotexniki əsasları, qarğıdalının paxlalı bitkilərlə qarışıq əkinlərinin əhəmiyyəti və s. öyrənilmişdir. Həmçinin Şəki-Zaqatala bölgəsində perspektivli sortların becərilməsi texnologiyası, qarğıdalı üçün minimal torpaq becərmələri, səpin müddətləri, üsulları və normaları, tütün və dənli bitkilərdən ibarət əkin dövrüyəsində herbisidlərin tətbiq olunma sistemləri də öyrənilmişdir. Suvarma şəraitində payızlıq buğdada məhsulun əsas amillərinin (becərmə texnologiyası, mineral qidalanma, fotosintez, suvarma rejimi) proqramlaşdırılması üzrə geniş miqyaslı tədqiqatlar aparılmışdır.

Şəkidə Dağlıq Şirvanın quraqdəmyə şəraitində torpaq becərməsinin və torpaq qoruyucu texnologiyanın yeni sistemləri tətbiq edilmişdir. Respublikanın müxtəlif bölgələri üçün yeni təkmilləşdirilmiş əkin dövrüyəsi sxemləri işlənib hazırlanmışdır.

Bu gün şöbə müasir texnologiyaları tətbiq etməklə suvarmada dəmyə əkinçilikdə bitkilərin məhsuldarlığının və keyfiyyətinin artırılması istiqamətində aşağıdakı tədqiqat işlərinin aparılmasını nəzərdə tutmuşdur:

- təsərrüfat gəlirlərinin artırılmasına xidmət edən bitkilərin diversifikasiyası, təbii ehtiyatların davamlı istifadəsi və konservasiyası;
- torpaq becərmələrinin sayının azaldılması, sıfır becərmə, torpağın mühafizəsi – münbitliyinin qorunması və eroziya məsələləri;
- tirə əkinləri, quraq və suvarılan ərazilərdə sudan istifadənin səmərəliliyinin artırılması;
- zərərvericilərin inteqrə olunmuş idarəsi;
- ətraf mühitə zərər vurmeyən əkinçilik təcrübəsindən istifadə və istehsalat vasitələrinin istifadəsinin optimallaşdırılması və s.

Təbii ehtiyatlardan istifadə

Əkinçilikdə təbii ehtiyatlar aşağıda göstərilənlər hesab olunur:

- Torpaq fondu
- Suvarma suyu
- İllik səmərəli temperatur
- İllik və vegetasiya dövründə düşən yağmurlar

Torpaqdan istifadə zamanı onun təbii münbitliyi aşağı düşməməlidir. Bunun üçün bitkilərin torpaqdan apardıqları qida maddələri müxtəlif formalarda torpağa qaytarılmalıdır ki, buna əkinçilikdə qida maddələrinin qaytarılması qanunu deyilir. Torpaqdan aparılan və torpağa qaytarılan qida maddələrinin nisbəti balans üsulu ilə müəyyən edilir. Qida maddələrinin balansını müsbət olduqda torpağın təbii münbitliyinə xələl gəlmir.

Qlobal istiləşmə ilə əlaqədar su çatışmazlığı nəzərə alınaraq suvarma suyundan qənaətlə istifadə olunmalıdır. Bunun üçün əkinçilikdə suvarma suyuna qənaətedici texnologiyalar tətbiq olunur. Dənli bitkilərdə tirəli səpin texnologiyasının tətbiqi nəticəsində suvarma suyuna 30-40% qənaət olunur. Kənd təsərrüfatı bitkilərinin damcı üsulu ilə suvarılması sudan istifadənin ən səmərəli formasıdır. Təbii temperatur rejimindən səmərəli istifadə etmək məqsədilə eyni əkin sahəsindən bir ildə 2 və daha çox məhsul alınması üçün aralıq, təkrar, kövşən səpinləri sıxlaşdırılmış və qarışıq səpinlərdən istifadə olunur. Quraq dəmyə şəraitində illik yağmurların miqdarının az olması əksər illərdə kənd təsərrüfatı bitkilərindən məhsuldarlığını kəskin şəkildə aşağı salır. Ona görə də bu şəraitdə torpaqbecərmə sistemləri nəmliyin toplanmasına və buxarlanıb itməməsinə xidmət etməlidir. Quraq dəmyə şəraitində illik yağmurlardan səmərəli istifadə edilməsinin (torpaqda toplanmasının) ən əlverişli üsulu isə qara heriklərin tətbiqidir.

Ekoloji əkinçilik

Mineral gübrələrdən və kimyəvi zəhərlərdən istifadə məhsulun keyfiyyətinə, ətraf mühitə və canlı orqanizimlərə ekoloji təhlükə yaradır. Bu təhlükənin yaranmaması üçün üzvi-bioloji (ekoloji) əkinçilik sistemlərinə geniş yer verilməlidir.

Ekoloji əkinçiliyin əsas elementləri aşağıdakılardır:

- Əkinçilikdə diversifikasiya yolu ilə bioloji müxtəlifliyin yaradılması.
- Çoxillik paxlalı bitkiləri (yonca, xaşa) əkin dövriyyəsinə daxil etməklə ot tarlalı növbəli əkinlərin tətbiqi.
- Bioloji humusdan, peyindən, yaşıl gübrələrdən, bitki və kövşən qalıqlarından geniş istifadə edilməsi.
- Xəstəliklərə qarşı davamlı bitki sortlarının tətbiqi.
- Alaqlara qarşı aqrotexniki mübarizəyə üstünlük verilməsi.

Bunların əsasında ekoloji təhlükəsizlik texnologiyaları işlənib hazırlanır.